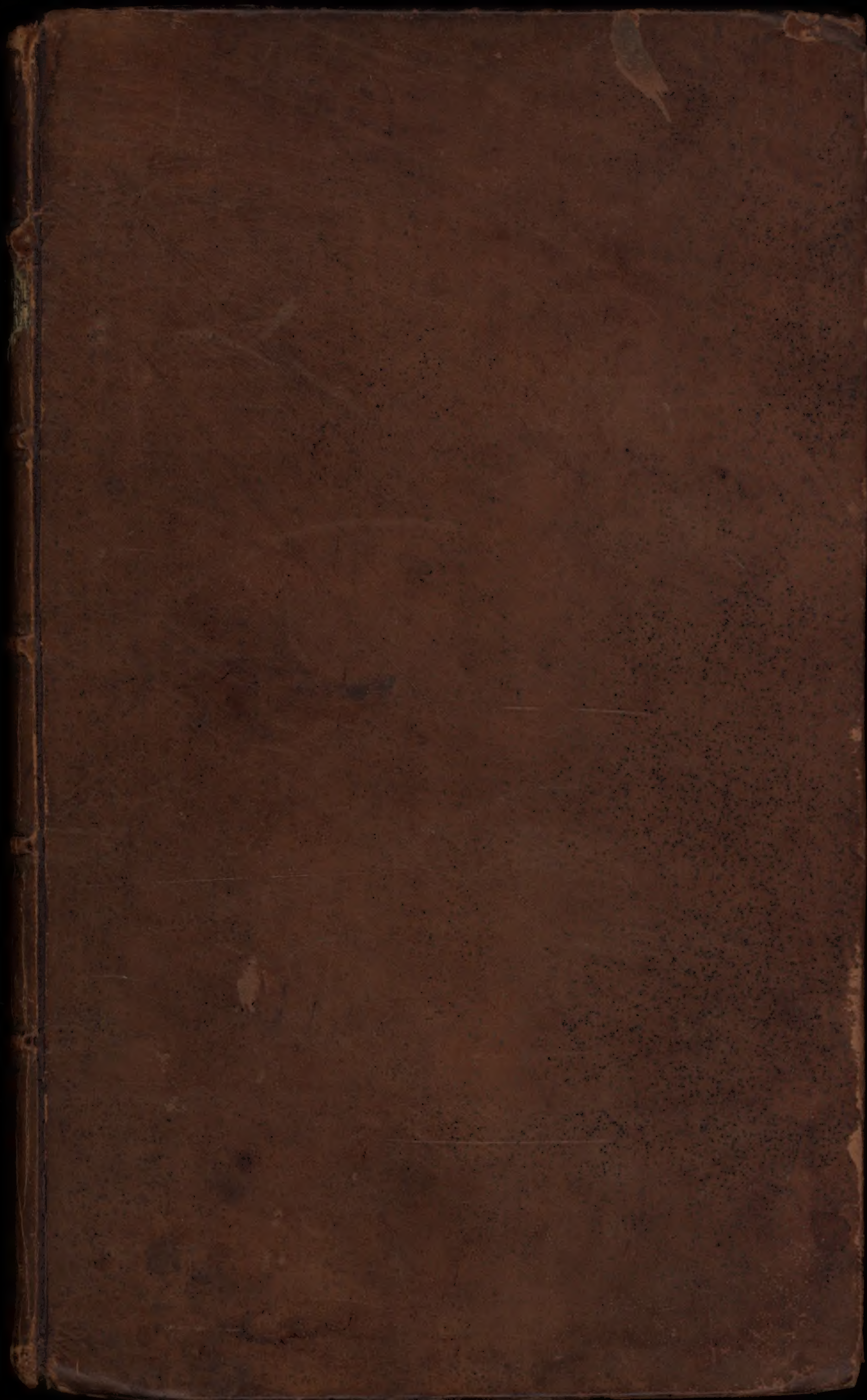

first edition = in French 1698, published in Amsterdam - very rare - three copies in USA = Wellesley, Princeton and Mus Fine Arts, Boston

followed by first edition in Dutch Amsterdam 1713 and <u>this</u> <u>second edition</u> <u>in</u> <u>Dutch</u> <u>of</u> <u>1728</u>, all with same plates as in 1698 first (French) edition

great influence on many artists, especially Goya

$3.75

J. Goeree delin. P. Sluyter sculp.

AFBEELDING
DER
HERTSTOGTEN,
OF
MIDDELEN
Om dezelve volkomen te leeren afteekenen,

Door de Heer K. LE BRUN,
Eerste Schilder des Konings van Vrankryk, Kanzelier en Bestierder der Koninklyke Oeffenschool in de Schilder- en Beeldhouwkonst.

Uit het Frans vertaalt door
F. DE KAARSGIETER.

Verrykt met een groot getal zeer fraay getekende Konstplaten.

TWEEDE DRUK.

Tot AMSTERDAM,
By ZACHARIAS VERBEEK, Boekverkooper op de Zeedyk, over de Molesteeg, in de Lutherse Nieuwe Bybel. 1728.

Aan den Wel-Ed. HEER
De HEER
JONAS WITSEN,
GEHEIMSCHRYVER
der Stad
AMSTERDAM,
Bestierder van de
KONSTKAMER,
EN
Beminnaar der Geleerdheid, Konsten en Weetenschappen, enz.

Wel-Ed: HEER,

WIe de eere heeft van UEds: heerlyke afkomst, eedelen imborst en roemwaarde neigingen te kennen,

nen, zal my tot geen verwaandheid toereekenen, dat ik dit Werk, hoewel kleen van begrip, echter van groote nuttigheid, aan UEd. opdraage, en desſelfs voorhoofd met Uw geëerde Naam verſiere.

De laſt welke UEd. op zich genoomen heeft, van de Konſtkamer der alomvermaarde Koopſtad Amſterdam, te beſtieren, is een zaak, die alle Konſtenaaren verplicht, proeven van erkentenis en dankbaarheid aan zulk een grooten Voorſtander te geeven.

Buy-

Buiten deze dwangreeden, heb ik altoos een zucht in my gevonden, om UEd. iets van myn geringen arbeid op te draagen: en zo haaſt my dit nuttig Werk, van de Heer KAREL LE BRUN in het ooge kwam, wikten ik niet, noch in het te vertaalen; noch in een Beſchermheer te vinden, om myne zwakke voortbrengzelen, voor de bitze aanvallen van nyd en laſter te beſchermen.

Gelukkig zal ik zyn, wanneer ik bemerken zal, dat UEd. myne genegentheid, myn arbeid, en my-

ne vrymoedigheid niet mishaagd heeft: Dit zal my tot grooter onderneemingen aanmoedigen, en my doen voortvaaren, terwyl ik altoos met oprechtigheid den Hemel ſmeeken zal, dat hy voor alle rampen hoede, en meêr en meêr begunſtige UE. Perſoon, van welke ik tot eere reeken, te zyn

Wel-Ed. HEER,

UEd. Wel-Ed. zeer ootmoedigen en geringen Dienaar

Amſterdam den 20. van Herfſtmaand 1702.

FRANÇOIS DE KAARSGIETER.

A an

Aan den

LEEZER.

DEwyl de Schilders en Beeldhouwers, ja alle die van hunne Konſt afhangen, niets nodiger is, dan een volmaakte kennis der Hertstogten, en desſelfs verbeeldingen, welke als de ziel der Konſt, het leeven aan hun leevenlooze Beelden ſchynd by te zetten; heeft het dat groote licht dier konſten, de Heer KAREL LE BRUN, niet ondienſtig geacht iets van zijn Schat der Weetenſchap hen na te laaten; en hoewel eenigzins gebrekkelyk, dewyl de dood, dien grooten Konſtheld verhinderd heeft, de laatſte hand aan het werk te ſlaan, echter is het een bekwaamen grond, om verder daar op te bouwen, en den Konſtenaar behulpende te zyn, om tot de hoogſte trap van volmaaktheid te ſteigeren.

Hoewel nu de Franſe taal aan veele bekend is, is zy zulks niet aan alle: derhalven heeft de Boekverkooper, goed geacht dit Werkjen in het Nederduyts zyn Landgenoot meede te deelen, reeds het

voordeel hebbende, van de oprechte Franſe Konſtplaaten, daar toe behoorende, machtig te zijn: niet twyffelende of zulks zoude zynen meede-Vaderlander aangenaam wezen.

Hoewel nu deze konſtige plaatjens niet alle eeven verre uitgevoerd zyn, drukken zy de meening des grooten Mans genoegzaam uit, als men dezelve neevens zyne reedeneering voegd; men heeft geen ander willen aanſtellen om die volkomener te maaken, door dien deze na zyne teekeningen en ſchetzen door een groot Meeſter gemaakt zyn.

Men let alleen dat 'er veele afbeeldingen van een en dezelve hertstogt zyn, gelyk van de Verachting, Vreeze, Schrik enz. om dat men door verſchillende geſtaltens dezelve beweegingen heeft trachten uittedrukken. Andere zyn'er dubbeld die van vermengde hertstogten zyn, als by voorbeeld de Verwondering met Schrik, Gramſchap met Vreeze vermengd, enz. Deze zyn, zonder nevens gaande byzondere reedeneering, alleen tot voorbeelden ſtrekkende, om te toonen op welk een wyze deeze hertstogten zich vermengen, en afgebeeld moeten werden.

De Heer LE BRUN, heeft daar en boven

ven noch een verhandeling der *Phisionomie* of *Gedaantekenning* gemaakt, maar dit is in zyn volkomenheid noch niet te voorſchyn gekomen, dan zo als men het in zyn verkorting hier ziet; Indien het geluk ons daar meede begunſtigd, zal men dezelve nevens de afbeeldingen, den goedgunſtige Lief hebbers meede deelen.

Op het tegenwoordig

WERK

En den

VERTAALDER.

HIer legd LE BRUN, als hoofd der Fransse Konste-
naaren,
Alom vermaard, een grond die op Natuur-weet staat,
Tot nut der Schilderkonst; Hy toond in deze blaáren,
Waar in het groot geheim dier Weetenschap bestaat,
Wat togten, in den Mens, door Bloed en Ad'ren zweeven,
Ja hoe de Ziele werkt door herssenen en hert,
Wat drift, verborgen, in het lichchaam werd gedreeven,
En hoe zulks in 't gelaat door 't ooge kenlyk werd.
Gelukkig is die konst, dus op gekweekt door helden,
Die hunne weetenschap, den leereling tot nut,
Zo klaar, bevatbaar en dus net voor oogen stelden,
Welks yver nimmer wierd door moeyte of zorg gestut.
Kaarsgieter, door een zucht tot deze konst gedreeven,
Bied, zynen landgenoot tot hulp, zyn taalkunde aan,
Zyn yver zal in 't kort een grooter werk u geeven,
Waar door zyn Naam en Lof zal met de konst bestaan.

Amsterdam den
20. van Herfst-
maand 1702.

D: WILLINK.

Korte

Korte Levensbeschryving

Van de HEER

KAREL LE BRUN.

Eerste Konings Schilder &c. &c. &c.

PArijs was de Geboorte Stad van dezen grooten Man, en hy de zoon eens Beeldhouwers, welke op de plaats *Maubert* zijn wooning had; deze Man, hoewel van den middelbaaren trant in zijn konst, liet echter niets na om zijn zoon, na vermoogen, tot oeffening en vordering in de konst aan te zetten: hem met zich neemende, daar zijne bezigheden het vereisten: den Jongeling had een gelukkig begrip en goed verstand, van 't welke hy zich zo gaauw, als van zyne reeden bedienden, zijnde onvermoeyd en arbeidzaam, waar door het geviel, dat toen zijn vader in den tuyn des Kanzeliers, de Heer SEGUIER werkten, alwaar hy gewoon was zijn zoon dagelijks met zich te neemen, en genoemde Heer Kancelier hem met grooten lust, vlijt en op een vaardige wijze teekenen ziende, een groote Liefde voor hem kreeg, ziende zo veel bekwaamheid in zo teederen jeugd uitblinken, en deed van tijd tot tijd hem zijne teekeningen vertoonen, welke niet kaarig beloond werdende, het vuur in hem opkweekten en den lust verdubbelden: bemerkende dat dezen Heer de zorg van zijn vordering, voor hem, op zich nam.

Dezen zijn Voedsterheer hem aan de lessen van SIMON VOUET, dewelke toen zijn boekzaal beschilderden, en door de franse konstenaars voor hunnen *Rafaël* aangezien wierd, beveelende.

Ter ouderdom van vyftien jaaren maakten hy twee Schilderyen, die een ider deeden verwonderen, het eene zijns overgrootvaders afbeeldzel zijnde en het andere de verciering van Herkules daar hy Diömedes Paarden ombrengd.

De

De Kanzelier zijn lust om te vorderen, door zijn bekomene voordering, afmeetende, besloot hem in den Jaare 1639. na Italien te zenden: alwaar hy drie Jaaren, op zijne kosten in het navorssen der oudheid, de schoone gestaltens en leeden, de kleedingen en wapenen van ider volk, en hunne gebruyken in Godsdiensten, plechtige maaltyden en vordere zeeden doorbracht, zo dat men van hem zeide, dat hy Italien daar van beroofd had.

Na zijne wederkomste was zijn eerste werk het verbeelden der opgerechte slang in de woestijn het welk in het Klooster der Geestelyken van *Picque Puce* gevonden word: vervolgens noch eenige anderen voor zijnen weldoender de Heer Kanzelier schilderende.

Le Sueur zijn tijdgenoot, en betwister van zijn roem in de konst zijnde, gaf aanleiding dat Le Brun, de openbare werken, zo veel doenlyk was, zocht te schilderen, om zijnen roem boven die van zijn meedestreever te verheffen. Het gelukten hem dat hy twee Jaaren achter een, het Schildery, 't welk in * Bloeymaand, jaar aan jaar, in de hoofdkerk vau Parijs geschilderd en vertoond word, maakten; het eerste verbeelden het Martelaarschap van den H. Petrus, en het tweede dat van den H: Steeven. Hier door geraakten hy, boven den ander, tot een grooten naam.

Het Schilderen der Galdery van de Heer *Lambert*, op onzer Lievrouwen Eiland tot Parijs, en het Kweekschool van den H: *Sulpitius*, voerden zijn glorie ten top; want de Heer Fouquet Opperbestierder der Geldmiddelen, deed hem alles schilderen wat die konst vermogt, tot opschik van zijn Heerlijk Lusthuys *Vaux-Le-Vicomte*. Hier gaf hy blijken van zijn vermoogen in die konst, en wel voornamelijk aan een zolderstuk, in die kamer, welke het vertrek der Zanggodinnen genoemd word.

Dezen Heer, om hem geheel aan zich te verbinden, gaf hem een jaarlijkze wedde van twaalfduizend gulden, behalven zijn betaling voor alles wat hy maakten. Daad, waarlijk bekwaam, om schran-

* *May*.

dere

dere vernuften uit het ſtof op te haalen, en tot de allergrootſte luyſter zijns Vaderlands en der konſt op te heffen, die nimmer in ons Nederland doorgeſtraald is, en waar van Vrankrijk zo veel blyken gegeeven heeft.

Na het rampzalig einde van dezen Heer, ſloeg de Koning de oogen op dien Konſtheld LE BRUN, om hem tot het voortzetten der Konſten, en Konſthandwerken te gebruyken en om hem aan te moedigen, maakten die Majeſteit hem *Edelman*, beſchonk hem met de *Ridder ordre van den H: Michiel*, en ſtelden hem tot *Eerſte Schilder des Konings*, aan.

De Majeſteit, die hem zeer beminden, en de Heer KOLBERT eerſten Staatsbedienaar, zijn rijkdom van geeſt en groote kennis beſpeurende, maakten hem tot algemeen opzichter over des Konings Tapijtwerkhuys, genaamd de *Gobelins*. Waar door men voortaan niets daar in deed, dan na zijne teekeningen en Schilderyen: en onder anderen die heerlijke Tapijtwerken van Alexander, nevens die der vier jaargetijden, en der Hoofdſtoffen; ja zelfs de Goudene en Zilvere vaten, en alles wat tot des Konings dienſt van die Metaalen gemaakt wierd, geſchieden na zijn ſchikking, uitvinding en teekening.

Zijn grootſte Schilderwerk is het Zolderſtuk in de Gallery van *Verſailles*, alwaar des Konings daaden verbeeld zijn; hier maalden hy op een zinbeteekenende wijze den Koning en zijn hoedaanigheden af, en Schilderden in *Freſco* het verwulfzel van de groote trap, op de zelve Luſtplaats, nevens die vyf groote ſtukken van Alexander: welkers nageſneedene Printen, nevens een ongelooffelijk getal andere van zijn vinding en teekening, met zo veel liefde gezocht, en met veel geld betaald worden.

In zijn laatſte tijd, ondernam hy een groot werk, namentlijk de geſchiedenis en daaden van JESUS KRISTUS, in Schilderyen van 6 a 7 voeten lang en 4½ hoog te verbeelden; waar van vier volkomen uitgevoerd zijn, te weten de Kruysdraaging, de Kruysſing, zijn Intreede in Jeruſalem, en de Geboorten. Wanneer

die

die ziekten, aan welke hy storf, hem aangreep, was hy aan het Nachtmaal bezig, het welk men vermoeden dat het heerlijkste en naukeurigste van al zijn konstwerken zou geweest zijn. Maar de dood sleepten op den twaalfden van * Sprokkelmaand, des jaars Sestienhonderd negentig, hem weg. Stervende dat groote licht der Schilderkonst, in zijn huys, genaamd, *de Gobelins.* begraven werdende in de Kerk van S: *Nicolas du Chardonnet*, alwaar zyn weduwe hem een heerlijk graf deed oprechten; welke Kapelle, door zijns moeders afbeeldzel, en een Schildery daar den H: *Karel Borromeus* in den yver des gebeds vertoond, benevens zijn graf, een der heerlijkste van gants Parys is.

Hy is het. op welkers raad en overleg die heerlyke oeffenschool der Schilder en Beeldhouwkunde opgerecht, en met groote inkomens is verzorgd geworden; en op zijn raad, heeft de Koning van Vrankrijk een diergelijke tot Romen gevestigd, alwaar de jonge Schilders en Konstenaars, onder de bezorging eens bestierders, in deze groote konst opgekweekt worden.

Van zijne Schriften is ons niets als de twee volgende verhandelingen voorgekomen, en noch ten deele gebrekkelijk, vermids zijne handschriften in des Konings konstkamer opgesloten zijn.

* *Februari.*

AF-

AFBEELDING
Der
HERTSTOGTEN,
Of
REDENVOERING
In het
Koninklyk Oeffenſchool
Der
SCHILDER- en BEELDHOUW-KONST.
Gedaan
Door de HEER LE BRUN.

Myne Heeren,

IN de laatſtgehoudene Vergadering hebt gy lieden myn voornemen om over de *natuurlyke uitdrukking* te handelen, goed gekeurd. Doch om bevattelyk daar over te redeneeren, is 't noodzaakelyk aan te toonen waar in zy beſtaan.

Na myne gedachten zyn het anders niet, dan

dan een eenvoudige en natuurlyke gelykenis der dingen, die men vertoonen wil. Zy is onafſcheidelyk en noodzakelyk in alle de deelen dezer Konſt; geen ſchildery kan zonder de natuurlyke uitdrukking volmaakt genoemd werden want zy wyſt de waare kentekenen en hoedanigheden der zaaken aan; door dezelve werd de natuur der lichchamen onderſcheiden, de beelden ſchynen te leeven, en al het nagebootſte gelykt het wezen zelve te zyn.

Zy werd zo wel in de verwen als in de teekening vereiſt, in het verbeelden der Landſchappen kan men ze niet ontbeeren, alzo min als in de ſchikking en zamenkoppeling der beelden.

Hier op heb ik in de voorige reedenvoeringen gedoeld, om u, myn Heeren, daar een begrip van te doen hebben; tegenwoordig zal ik onderſtaan om u te doen zien dat deze natuurlyke uytdrukking ook nodig is om ons die beweegingen der ziel, door de uitwerkingen der hertstogten, te vertoonen.

Daar zĳn zo veele geleerden die van de hertstogten geſchreeven hebben, dat men niet wel iets by kanvoegen tot het geene te vooren, door hen gezegd is: derhalven zouden wy hier hun gevoelens niet aanhaalen

len, ten ware het mijns oordeels ſtrekt om daar door zo veel te beter 't geen onze konſt betreft, te doen begrijpen, tot voordeel en nut van jonge leerlingen der ſchilderkonſt, zullende zulks, zo kort als doenlijk zy, volvoeren.

Deze hertstogten beſtaan, eerſtelijk, in een beweeging der ziel, welke in het gevoelige deel huijsveſt, en veroorzaakt word, om het geen de ziele goed dunkt op te volgen, of het geen zy ſchadelijk acht, te ontvlugten: en in 't gemeen al wat aan de ziel eenige drift veroorzaakt doet het lichchaam ook eenige beweeging maaken.

Dewijl het dan waar is, dat het grootſte deel der ziels driften eenige lichchamelijke beweegingen veroorzaaken, zo is het noodzakelijk dat wy die daaden des lichchaams, welke de hertstogten uitdrukken wel onderſcheiden, en met een weeten wat deeze daaden zijn.

Zy zijn niet anders dan een beweeging van eenig deel desſelfs, welke beſtaat in de Verplaatzing der * *muskelen*, die door de topeindens der zenuwen, welke dwars daar door heen ſchieten, bewoogen werden: en deze aderen en zenuwen werden alleen door die geeſten aaangezet, welke in de hollig-

* *Spieren.*

holligheden der herſſenen beſlooten zijn; werwaards zy door het bloed werden aan gevoerd, 't geen onophoudelijk door het hert vloeijd, het zelve verhit en zoodanig zuijverd, dat 'er een zeeker fijnder deel af voorkomt, dat, na de herſſenen ſteigerende, dezelve opvuld.

Deze dus vervuld zijnde, zenden die geeſten na de andere deelen, door de aderen, welke als zo veele buijsjens zijn, waar door zy tot in de ſpieren vloeijen, of minder of meerder, namaate dat 'er tot uitvoering der beweeging die men van hen begeerd, werd vereiſt.

Zo, dat die, welke het voornaamſte werk doed, de meeſte geeſten ontfangd, en by gevolg meêr opgezet en geſpannen word, dan andere die dezelve niet genooten hebben, en door deze berooving veel zwakker ſchijnen en meêr dan anderen verborgen.

Hoewel nu de Ziel met alle de deelen des lichchaams vereenigd is, zo zijn 'er nochtans veel verſchillende gevoelens, noopen de de plaats daar zy by uitnemendheid haare voornaamſte werkingen oeffend.

Zommige zyn van gevoelen, dat haare verblijfplaats een zekere kleine klier is, welke in het midden der herſſenen gevonden

den word, om dat dit deeltjen alleen is en alle anderen dubbeld gevonden worden, even als wy hebben twee oogen en twee ooren, ja dat alle de werktuijgen onzer uiterlijke zinnen dubbeld zijn, alzo ook noodzakelijk daar een plaats moet zyn, waar de twee indrukzelen, die door de beide oogen van een voorwerp verkreegen worden, weder tot een werden vergaderd, eêr dat zy aen de Ziel worden voorgesteld, op dat zy haar in steede van een, geen twee voorwerpen vertoond.

Wederom andere zeggen, dat in het hert haare voornaamste zeetel zy, om dat de hertstogten daar het meest gevoeld worden. Wat mijn gevoelen belangd, 't is dit, dat de Ziel de indruk der driften in de herssenen ontfangd, en haare uitvoering in het hert geschied. De uiterlijke werkingen derzelve, opwelke ik gelet hebbe, bevestigen my in dit gevoelen.

De oude wysgeeren schreeven 't gevoelige deel der Ziel twee neigingen toe, onder de Wellustige neiging, waaren de eenvoudige hertstogten, en in de Geweldige, de oorsprong der heftige en der vermengde of te zamengestelde, willende dat tot de eerste de liefde, haat, begeerte, vreugde en droefheid behooren, en daar in be-

ſlooten zijn, en dat de vreeze, ſtoutmoedigheid, hoop, wanhoop, gramſchap en ſchrik in de andere vervat zijn; andere ſtellen de verwondering als de eerſte, liefde, haat, begeerte, vreugde en droefheid, en dat uit deze alle de te zamengeſtelde hun oorſprong neemen, als daar is de vreeze, ſtoutmoedigheid en hoop.

Het zal niet onnodig zyn, dat wy iets, den aart dezer hertstogten betreffende, hier aanroeren, om dezelve beeter te leeren kennen, eer dat wy van hunne uiterlyke werkingen ſpreeken, en een aanvang maaken met de verwondering.

De VERWONDERING is een verrasſing of ſchielyke verſchyning van voorwerpen, welke de Ziel met aandacht, om haare zeldzaamheid, en buytengemeenheid beſchouwd: welke verrukking zo veel macht heefd, dat zy menigmaal onze geeſten na die plaats ſtuurd, waar op het voorwerp zijn krachtigſte indruk maakt, veroorzakende, dat, zo veel met het overweegen van dien indruk beezig zijnde, geen andere geeſten overblijven om door de ſpieren te zenden, waar door het vordere lichchaam als een ſtokbeeld, onbeweeggelijk blyft: deze overmaat van verwondering, veroorzaakt Verbaasdheid, welke

ke ons aangejaagd werd, eer ons bewuſt is, of dit voorwerp ons nuttig en dienſtig zy, of niet.

Dus ſchijnd het, dat de verwondering met de achting en verachting te zamen verknocht zijn, na maate van de grootheid of kleenheid des voorwerps, uit welke achting de eerbied, en van de eenvoudige verachting, de afkeer ſpruijt.

Maar wanneer een zaak ons wel en goed voorkomt, verwekt zulks in ons eenige liefde tot dezelve, en wanneer zy ons kwaad ſchynd, of ſchadelyk, werden wy tot de haat vervoerd.

De LIEFDE blijkt dan een ontroering der Ziel te zijn, veroorzaakt door bewegingen, welke haar aan zetten om met voorbedachten wil zich te vereenigen met die voorwerpen welke haar behaagelyk voorkomen.

De HAAT, is een ontroering welke door de geeſten veroorzaakt word, de ziel aanzettende, om zich van die voorwerpen, welke haar als ſchadelyk voorkomen, te ontſlaan.

De BEGEERTE is een aandoening der Ziel, door de geeſten veroorzaakt, welke haar beſtieren, om zulke voorwerpen, die zy zich aangenaam voorſteld, te begeeren: zodanig dat men niet alleen de tegenwoor-

digheyd van het afwezend goed begeerd, maar na de behouding van het tegenwoordige tracht.

De VREUGD is een aangename ontroering der ziel, in welke de genieting bestaat die zy door de indrukzelen der hersſenen van een goed, dat haar als eigen vertoond word, heeft.

De DROEFHEID is een onaangename kwyning, bestaande in het leed dat de ziel aangedaan word door het kwaad, of gebrek dat de indrukzelen der hersſenen haar aantoonen.

Nu zullen wy overgaan en spreeken

Van de zamengestelde Hertstogten.

De VREEZE, is een schroom voor het toekomend kwaad, welke voor de rampen gaat waar meede wy gedreigd werden.

De HOOP is een sterke verbeelding en gedachten van het begeerde te zullen bekomen.

Wanneer deze hoop verdubbeld of uitmuntende, is, zo veranderd zy in ZEEKERHEID, maar de verdubbelde vreeze, daar en tegen, verwisſeld in WANHOOP;

Deze WANHOOP is een verbeelding, dat men het begeerde niet kan bekomen,

ver-

veroorzakende dat wy, zelfs het geene wy bezitten, verliezen.

De STOUTMOEDIGHEID is een beweeging der genegentheid, door welke de ziel zich tegens het kwaad aankant, om het te bestryden.

De GRAMSCHAP in een ontstelde beweeging welk de smert en de stoutmoedigheid in de genegentheden veroorzaken, waar door de ziel in-krimpt, om zich der ontfangene beleediging te onttrekken, en haar tegens de oorzaak van het ontfangene kwaad aankant, om zich daar af te wreeken.

Daar zijn 'er noch veele, welke ik hier niet noemen zal, my vergenoegende met u een afbeeldzel derzelve te toonen.

Maar voor af zullen wy aanwyzen welke de beweegingen des bloeds en der geesten zyn, waar door onze eenvoudige hertstogten veroorzaakt worden.

Men bemerkt dat de verwondering gants geen verandering in het hert noch in het bloed veroorzaakt, eeven als de andere hertstogten, de reeden daar van is deze: dat, dewyl dit noch goed noch kwaad ten voorwerp heeft; maar alleen is om de zaak, over welke men zich verwonderd, te leeren kennen, zo heeft dit geen overeenko-

ming met het hert noch het bloed, waar van alle de welſtand des lichchaams afhangd.

Wanneer de liefde op zyn zelve zy, dat is, niet aangedaan met eenige groote vreugde, begeerte, noch droefheid, zo zijn de polsſlagen gemaatigd, doch grooter en ſterker als gewonelijk, men werd een zekere aangename hette in de borſt gewaar, en de verteering der ſpijzen in de maag geſchied zachtelijk, waar door deze hertstogt zeer nut voor de gezondheid is.

Het tegendeel werden wy in de haat gewaar, de pols ſlaat zwakker en ongelyker, en dikmaal radder dan na gewoonte, men gevoeld in de borſt een zeekere warmte welke met eenige ſcherpe en prikkelende hette verzeld gaat, en de maag ſtremd haare werking.

In de vreugd, ſlaat de pols gemaatigd doch radder als na gewoonte, maar niet zo ſterk noch zo lang als in de liefde; en men gevoeld mede een aangename warmte welke niet alleen in de borſt beſlooten werd, maar zich tot in alle de uiterſte deelen des lichchaams verſpreid.

In de droefheid ſlaat de pols ſlaauw en langzaam; rondom het hert werd men eenige beklemdheid gewaar, die het zel-

ve

ve insluijt, en zekere killigheên die daar een stremming veroorzaaken, en met haare koude, het overig deel des lichchaams aandoen.

Maar deze zonderlinge aart is met de begeerte verzeld, dat zy het hert veel krachtiger, dan alle andere hertstogten, beweegd, en meerder geesten na de hersſenen opzend, welke van daar in de muskulen gevoerd werdende, de geesten veel ſcherper, en de deelen des lichchaams beweegelyker maaaken.

Ik heb van deze inwendige beweegingen geſprooken, om daar door te beeter haare overeenkomſt met de uitwendige te begrypen. Nu zal ik aantoonen welke deelen des lichchaams meeſt ſtrekken tot de uitwendige vertooning dezer hertstogten.

Gezegd zynde, dat de Ziel met alle de deelen des lichchaams vereenigd is, en deze dienſtig zyn om die uittedrukken: want de vrees kan men door een ſnellopend en vlugtend man verbeelden:

De gramſchap door een die zyne vuyſten vaſt ſluyt, en imand ſchynd te ſlaan.

Maar zo het waar is dat 'er een deel zy waar in zy by uitnemendheid haare werking doet, en dat de herſſenen dit deel zyn, zo konnen wy desgelijks zeggen, dat het aange-

gezicht ook de voornaamſte plaats des lichchaams is, waar in zy op het uytdrukkelykſt vertoond het geene zy gevoeld.

En even als wy gezegd hebben, dat in 't midden der herſſenen het pynappelkliertjen de voornaamſte plaats is, daar zy de krachtigſte indruk der herſſenen ontfangd, zo zyn ook de wenkbraauwen het voornaamſte deel des aanzichts, waar door wy die beſt kennen: hoewel veele gemeend hebben dat het de oogen waren. Wel is waar dat de oogappelen, door haar vuur en beweging, de werking der ziel vertoonen, maar zy geeven ons niet te kennen van welk een aart dezelve is: de mond en de neus brengen veel tot deze uytdrukking by, maar hun gewoone werking is, de beweegingen van 't hert te volgen, gelyk wy in het vervolg dezer verhandeling zullen aantoonen.

En gelyk gezegd is, dat de Ziel in haar gevoelig deel, twee geneigdheden heeft, en dat uit die beide alle hertstogten voort komen.

Zo zyn 'er ook twee bewegingen in de wenkbraauwen, welke al de bewegingen der hertstogten aanwyzen.

Deze twee beweegingen, die ik aangemerkt heb, hebben een groote overeen-

koming,

koming, met die twee geneigdheden: want die welke om hoog na de herſſenen gaat, drukt de verwoedſte en wreedſte uit: doch ik zeg, daar en boven, dat 'er iets zeer zonderlings in deze beweeging is, en dat na maate dat deze hertstogten van aart veranderen, ook de beweging der wenkbraauwen van gedaante verwiſſeld. Want om een eenvoudige hertstogt uit te drukken, zo is de beweeging ook eenvoudig, Fig: 3.
en zo zy vermengd is, is de beweeging ook vermengd; zo het een zagtmoedige Fig.35.
hertstogt is, is de beweeging zagtmoedig, Fig.15.
indien ſcherp, de beweeging is zulks Fig.41.
ook.

Maar men moet aanmerken dat 'er twee ſoorten van opheffingen der wenkbraauwen zyn.

De eene, in welke zy in de midden opgetrokken wordt, en deze drukt ons de aangename beweegingen uit.

Hier moetmen aanmerken, dat wanneer de wenkbraauw in de midden opgetrokken Fig.26.
werd, als dan de mond aan beide de zyden na boven trekt, en in de droefheid, trekt Fig.21.
zy in de midden opwaarts.

Maar wanneer de wenkbrauw in de midden nederwaard gaat, zulks wyſt een lichchamelyke ſmert of pyn aan, en als dan doet Fig.36.
de

de mond een tegenſtrydige beweeging, vermids zy aan de zyden nederwaard trekt.

Fig.26. In het lachchen volgen de deelen malkander, want de wenkbraauwen welke in het midden des hoofds nederzakken, doen, dat neus, mond, en oogen, dezelve beweeging maaken.

Fig.27. In het huylen werd men ſtrydende en vermengde beweegingen gewaar, want de wenkbraauwen, zakken van de zyden der neus en oogen, en de mond verheft zich aan dezelve zyden. Men moet noch deze aanmerking waarneemen, dat wanneer het hert neêrſlachtig is, alle de deelen des aanzichts desgelyks zulks zijn.

Maar in tegendeel, wanneer het hert
Fig.39. eenige hertstogten bemerkt, waar door
Fig.43. het verhit en aangezet word, zo werd aan alle de deelen des aangezichts diergelyk eenbeweeging veroorzaakt, en voornamelyk aan de mond, 't welk 't geen ik reeds gezegt heb, dat dit deel het voornaamſte des aangezichts is, waar door de beweegingen des herts vertoond worden, be-
Fig.21. veſtigd: alzo men wel moet waarnemen,
Fig.19. dat wanneer 't hert klaagd, de zyden der mond nederwaard, en wanneer 't vernoegd is, dezelve na boven trekken, maar als het

het afkeerig is, zet de mond zich voor uit en ryſd in de midden opwaart.

Dit, MYNE HEEREN, zullen wy in deeze enkelde en lugtige trekken, die ik gemaakt heb, onderzoeken: om u 't gezegde des te gemakkelyker te doen begrypen.

L'ADMIRATION,

OF

De VERWONDERING.

VErmids gesteld is, dat de verwondering de eerste en gematigste aller hertstogten is, welke de minste beroeringen aan het zelve veroorzaaken: zo ontfangd ook het aanzicht weinige verandering in alle haare deelen: en zoo 'er zyn, vind men zulks alleen in de boogs wyze optrekking der wenkbraauwen, blyvende derzelver eindens in gelyke hoogten, maar het oog is wat meêr als gewoon geopend, en deszelfs appel eevenwydig van beide de oogleeden, en, zonder eenige beweeging, vast geslaagen op het voorwerp dat de verwondering baard: De mond is meede een weinig geopend, maar men moet geen teekens van ontroering daar aan gewaar worden, noch ook aan alle de and're deelen des aanzichts.

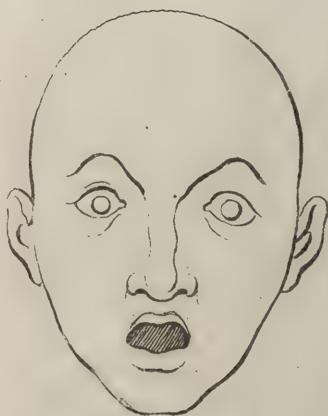
Deze hertstogt baard alleen een opschorting van beweging, om de ziel tyd van be-

sluyt

Fig. 1.

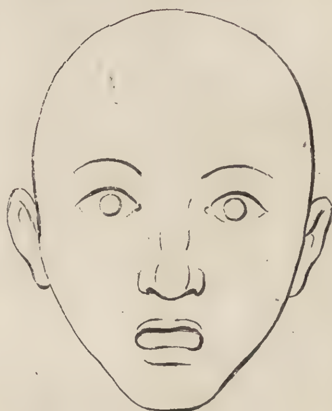
1

l'Étonnement

Fig. 2.

1

l'Admiration

Fig. 3.

ſluyt te geeven, omtrent het geen te doen ſtaat, en met aandacht het voorwerp te overwegen; want zo het iet ongemeens en zeldzaams is, zo zal uit de eerſte en eenvoudige beweeging harer verwondering, de hoogachting voortgebracht werden.

L'ESTIME

OF

De HOOGACHTING.

DEze kan maar alleen door de aandacht, en door de beweeging dier deelen des aanzichts, welke op het voorwerp dat de verwondering verwekt, meeſt gehecht zyn, vertoond werden. Als dan ſchynen de wenkbraauwen tot op de oogen getrokken te zyn, en van de kant der neus gedrongen, de andere zyden wat hooger, het oog wyd oopen, en de appelen opwaard gewend zynde.

De aderen en muskels van 't voorhoofd, vertoonen zich wat gezwollen, benevens die rondom de oogen zyn, de neusgaaten wat nederwaars getrokken, en de wangen zyn wat ſluyk op de kaaken.

De mond is een weing geopend, deszelfs kaken wat achterwaarts getrokken, en na beneden geboogen.

Fig. 4.

4 la Veneration
Fig. 5.

LA VENERATION,

OF

De EERBIED.

INdien nu door de hoogachting een eerbied ontstaat, zo blyven de wenkbraauwen in de voorige gestalten, en 't aanzicht op dezelve wyze geneigd: maar de oogappelen zyn meêr onder 't booven ooglid verschoolen, de mond weinig geopend, deszelfs hoeken wat achterwaart, doch meêr na beneden getrokken dan in de voorgaande gestalte. Deze nedertrekking der wenkbraauwen en der mond, zijn bewijzen van onderdanigheid en achting, welke de ziel voor eenig voorwerp heeft, dat zy boven haar zelf waardeerd; de drajing der oogappel opwaarts, wyst hare opmerking aan tot dat voorwerp dat zy beschouwd, en 't geen zy weet haare eerbied waardig te zyn.

AUTRE VENERATION,

Of Andere Verbeelding van

EERBIED.

MAar indien de eerbied veroorzaakt werd, door zulk een Voorwerp waar in wy gelooven moeten, zo zullen alle de deelen des aanzichts lager dan in het voorgaande getrokken worden, en de oogen en mond geslooten zijn, betoonende door deze daad, dat de uiterlyke zinnen daar geen deel aan hebben.

5
Autre Veneration
Fig. 6.

16
le Desir.
Fig. 16.

LE RAVISSEMENT,
OF
De VERRUKKING.

DOch zo de verwondering uit een oorzaak, welke boven de kennis onzer ziel ſtreefd, ontſtaat, gelyk als de almachtigheid en grootheid Gods, zo zijn de beweegingen van verwondering en eerbied zeer met de voorgaande verſchillende; want het hoofd zal over de zyde des herts hellen, en de wenkbraauwen en oog appelen opwaards gekeerd zijn.

Het overhellende hoofd ſchynd de kleenmoedigheid der ziel te vertoonen.

Daarom zijn noch de wenkbraauwen, noch de oogen, niet na het pyn-appelkliertjen, maar na den hemel getrokken, ſchynende daarop te ſteroogen om te ontdekken 't geene de ziel niet begrijpen kan.

De mond is een weinig geopend, en desſelfs hoeken opwaards gekeerd, het welke een ſoort van verrukking aanwyſt. Zo nu in tegen overſtelling van 't voorgezegde, het voorwerp onzer verwondering niets in zich bezit, dat onze hoogachting waardig zy, zo zal deze kleenachting de verachting baaren, welke zich vertoond

LE MÉPRIS,

OF

De VERACHTING.

DOor de kreuking der oogleden, zynde aan de kant der neus nederwaards, en aan de andere zyde zeer na om hoog getrokken, het oog is geopend, de oogappelen in de midden, de neusgaaten opwaards getrokken, de mond gesslooten en desselfs hoeken nederwaard gestrekt, maar de onder lip, steekt buyten de bovenlip uitwaard.

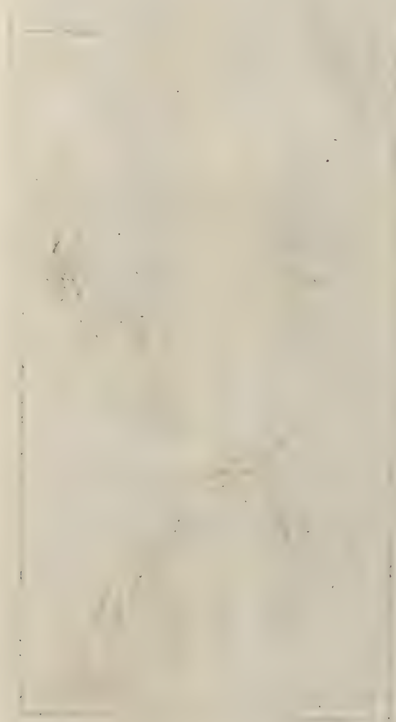
8

Le mepris A la Haine

Fig. 8.

8
le Mépris
Fig. 9.

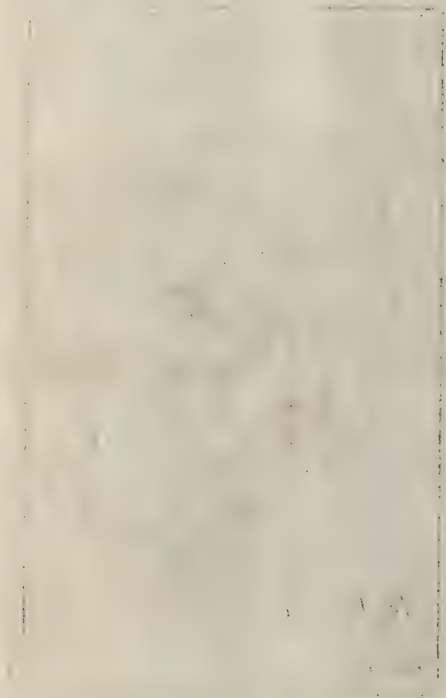

Fig. 10.

9 *L'Horreur*

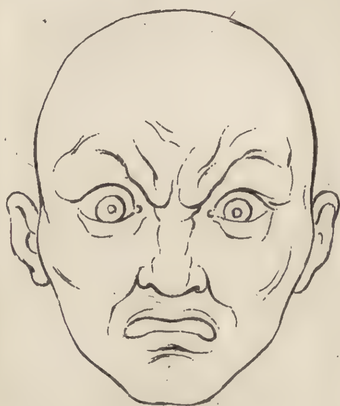

Fig. 11.

L'HORREUR

OF

De AFSCHRIK.

MAar zo in plaats der kleenachting, het verachte voorwerp afschrik baard, zullen de wenkbraauwen noch meêr gekreukt zyn, dan in de voorige beweeging; de oogappel in plaats van de middelstand te behouden, zal geheel om laag geplaatst zijn, de mond reedelijk geopend, maar in de midden minder dan aan de hoeken, welke achterwaards getrokken zijn; door deze beweging werden in de wangen ploojen veroorzaakt, de verw des aanzichts verbleekt, maar de oogen en lippen zijn een weinig geelachtich: doch deze gestalte is zeer met die der schrik overeënkomende.

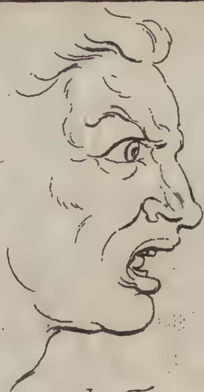
LA FRAYEUR,

OF

DE SCHRIK.

WAnneer de ſchrik, uitnemende is, veroorzaaktze aan den geen die daar mede bezet is, dat zijne wenkbraauwen zeer opgetrokken zijn in 't midden: de muskelen, die tot beweging dezer deelen behooren, zijn heel zichtbaar, uitgezet en zeer tegens malkanderen gedrukt, nederhellende op de neus, welke zich, benevens de neusgaaten, opwaard getoogen, vertoonen moet. De oogen zijn wijd oopen, het bovenooglid onder de wenkbraauw verſchoolen, het wit der oogen rondom bloedachtig, en de oogappel drijvende en meêr in het onder als boven deel des oogs geplaatſt, het onder ooglid moet zich gezwollen en geelachtig vertoonen; de muſkelen van neus en handen desgelijks gezwollen, en die der wangen geweldig uitgezet, zich puntachtig aan ieder zijde, der neusgaten vertoonende, de mond wyd op geſperd, en deſſelfs hoeken zeer uitſteekende zijn. Alles zal zich ſcherp vertoonen

10

la Frayeur

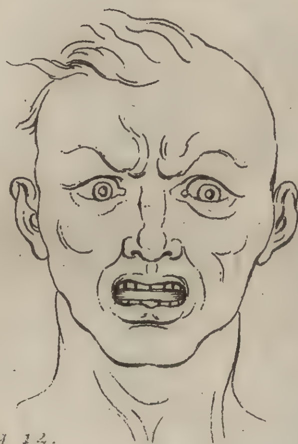
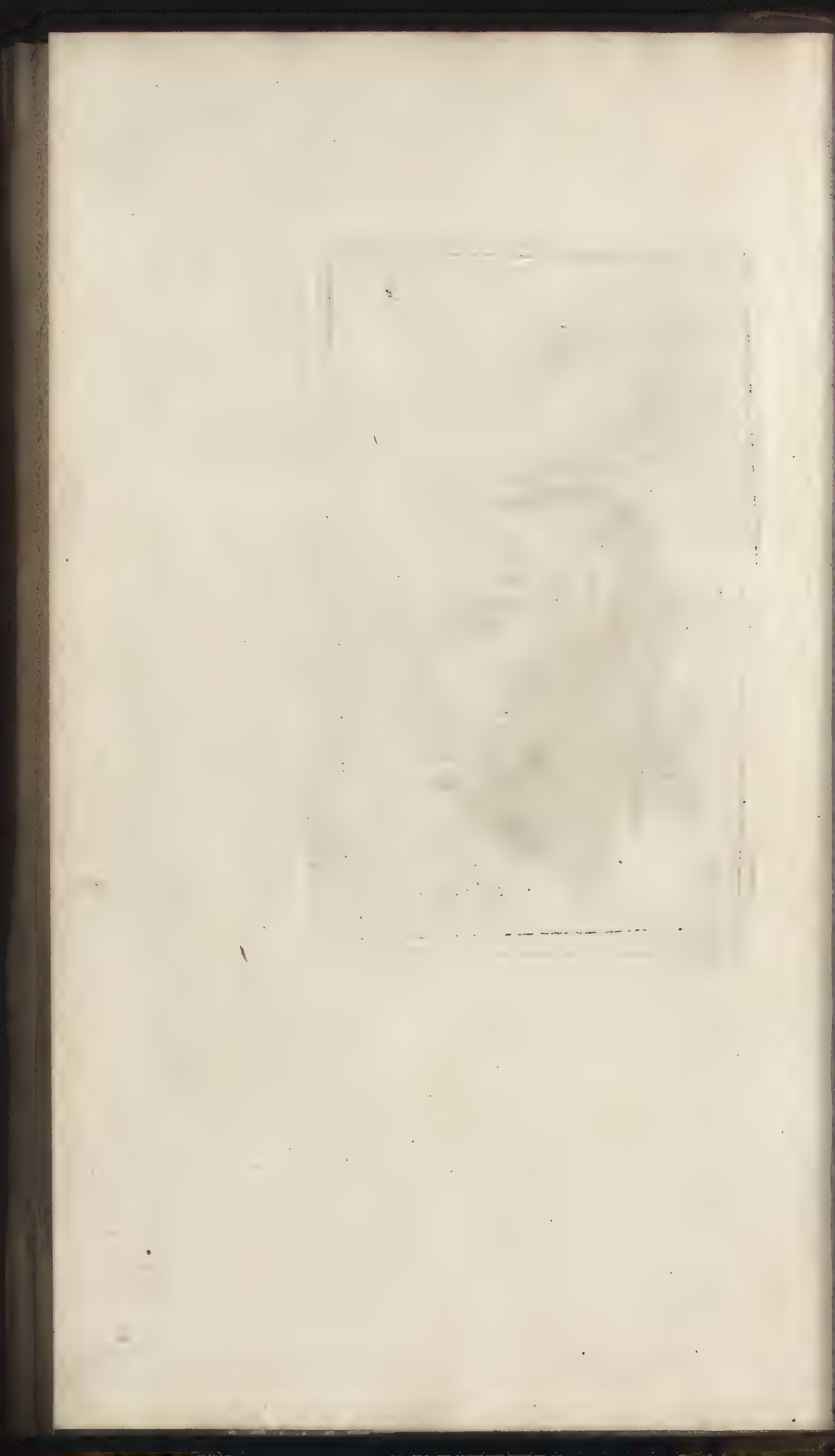

Fig 12.

10
Frayeur
Fig. 13.

10
La Frayeur
Fig. 14.

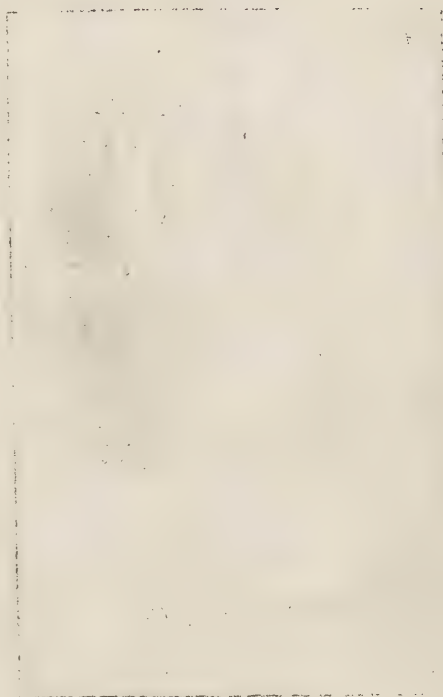
nen zo wel op het voorhoofdsdeel, als rondom de oogen; de mufkelen aan de hals zullen zeer geftrekt en vaal van koleur zijn, de hairen wild en opgereezen, de verw des aanzichts bleek en graáuw, benevens de top der neus, de lippen, de ooren, en rondom de oogen.

Dat de oogen zeer wyd geopend zyn in deze hertftogt, is, om dat de ziel zich daar afbediend, in 't navorffen van den aart des voor werps, 't welke de fchrik veroorzaakt: de wenkbraauw aan de eene zyde gezonken aan de andere kant hoog opgetrokken, doet ons zien dat het verhevenfte deel zich fchynd na de herffenen te begeeven, om dezelve voor het kwaad, dat de ziel gewaard werd, te bevryden en te befchermen; en die nedergeboogen zijde, welke zich gezwollen vertoond, werd tot deeze geftalten gebracht, door de geeften die de herffenen in overvloed derwaard zenden, om de ziel als te bedekken en voor het gevreefde kwaad te befchermen; de wydgeopende mond, wyft de beklemdheid van 't hert aan, door het bloed dat derwaards zyn toevlucht neemd, waar door het, willende aadem fcheppen, gedwongen werd zulk een geweld te doen, waar door de mond zo ongemeen word ge-

opend en wanneer den adem door de ſtempijpjens gaat, zo een verward geluyd veroorzaaken. Dar de muſkelen en aderen zich dus gezwollen vertoonen, werd alleen door den overvloed der geeſten, die de herſſenen na deze deelen afzenden, veroorzaakt.

Indien alle deze voorgaande hertstogten in ons, door zulke voorwerpen, voor welke wy achting en verwondering over hebben, konnen veroorzaakt werden,

De liefde kan 't deſgelijks doen, gelijk wy gezegd hebben, wanneer de aan ons voorgeſtelde zaak goed is, ten opzicht van ons, te weeten dewijl zy ons dienſtig zy, doed zy in ons de Liefde tot dezelve ontſteeken.

14

l'Amour Simple

Fig. 15.

L'AMOUR SIMPLE,

OF

DE EENVOUDIGE LIEFDE.

DE bewegingen dezer hertstogt, wanneer zy eenvoudig is, zijn zeer zacht en gemaatigd; want het voorhoofd zal glad, en de wenkbraauwen aan de zyde daar men de oogappel ziet, een weinig verheeven zijn, het hoofd, na het voorwerp waar uit de Liefde ontstaat, gebogen: de oogen middelmatig geopend, het wit des oogs leevendig en glinstrend, de oogappel flikkerig, en een weinig verheeven: in de neus noch de overige deelen des aanzichts is geen verandering maar zeer vervuld zijnde met geesten die het zelve verwarmen en aanzetten, werd de verw levendiger en rooder, voornamelyk aan de wangen en lippen: de mond moet een weinig geopend zijn, desselfs hoekjens wat na boven getrokken, de lippen vertoonen zich vochtig, het welk door damp die het hert opwaards werpt, veroorzaakt kan wezen.

LE

LE DESIR,

OF

De BEGEERTE.

INdien daar eenige begeerte zy, zo kan men dezelve, door te zamen gedrongene en uitgezette wenkbrauwen vertoonen, die zich tot de meer dan na gewoonte geopende oogen uitzetten: de oog appel in 't midden des oogs geplaatſt en brandende, de neusgaten aan de zyde der oogen geſlooten, de mond wyder dan in de voorige geſtalten geopend, en desſelfs hoeken achterwaarts getrokken, de tong mach tegens de lippen ſpeelen, en de koleur der tronie meêr ontſtooken of rooder dan in de verliefde zijn; alle welke beweegingen de drift der ziel te kennen geeven, veroorzaakt zynde door die geeſten, die haar aanzetten om een goed, dat zy voor haar nuttig acht, te begeeren.

le Ravissement

Fig. 7.

17
L'es perance
Fig. 17.

L'ESPERANCE,

OF

De HOOP.

ALs wy nu aangezet werden om zulk een goed te begeeren, en dat 'er mogelykheid tot het bekomen desselfs is, dan verwekt dit goed de Hoop in ons.

Maar dewyl de beweegingen dezer hertstogt meer in als uitwendig zijn, zullen wy weinig daar van zeggen, en alleenlyk aanmerken dat zy al de deelen des lichchaams, tussen de vreeze en verzekerdheid zweevende houd; zodanig, dat by aldien 't eene deel des wenkbraauws de vreeze aanwyst, het anderdeel de zekerheid vertoond, en op deeze wyze zijn alle de deelen des lichchaams met een vermengde beweeging dezer beide hertstogten aangedaan.

LA CRAINTE,

OF

De VREEZE.

MAar zo zich geen mogelykheid tot het bekomen van't begeerde opdoet. dan neemt de vreeze of wanhoop de plaats der hoop in. Welke beweegingen der vrees, klaar in de wenkbraauwen bespeurd worden, een weinig tegens de neus aan opgeheeven zynde, als meede door de glinstering der oogappelen, en in een onrustige beweeging derzelve in 't midden des oogs: een oopen mond wat inwaard getrokken, en aan de hoeken meêr dan in de midden geopend, doch de onderlip moet binnewaarder dan de bovenste getrokken zyn. Zy zyn rooder van koleur, dan die beminnen of begeeren, maar niet zo schoon, hellende na de vaale koleur: de lippen zyn desgelyks, ook drooger, wanneer de hertstogt der Liefde, de vreeze in minnenyd ergwaan of afgunst doet veranderen.

LA

18

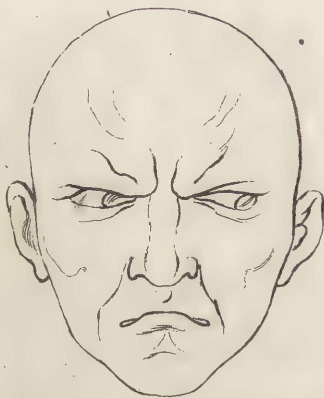

La Crainte

Fig 18

19

de la Jalousie naist
l'auersion

Fig 19

LA JALOUSIE
OF
De AFGUNST.

WErd door een gefronſt of gerimpeld voorhoofd vertoond: de wenkbraauwen gekreukt en weggedooken, glinſterende oogen, de oogappelen na de zyde des voorwerps gekeerd, waar uit deze hertstogt ontſtaat, en onder de wenkbraauwen verſchoolen, ziende op 't gedachte voorwerp van ter zyde, het aangezicht daar van afgekeerd zynde, : het wit des oogs en de appelen dwaalen in 't hoofd: zynde vol vuur nevens de oogappelen; de neusgaaten zijn bleeker, duydelijker, oopen en meêr achterwaarts getrokken dan gewoonelyk waar door men eenige ploojing in de wangen ziet: de mond kan geſlooten zyn, echter te kennen geevende dat de tanden op malkander ſluyten, de onderlip ſteekt verder dan de bovenſte uit, en de hoeken des monds zijn achterwaards geweeken en na beneden getrokken, de ſpieren der wangen komen ons ingeboogen en hol voor.

Een deel des aangezichts is ontſtooken, en 't andere geelachtiger, maar de Lippen zyn bleek.

LA HAINE,

OF

De HAAT.

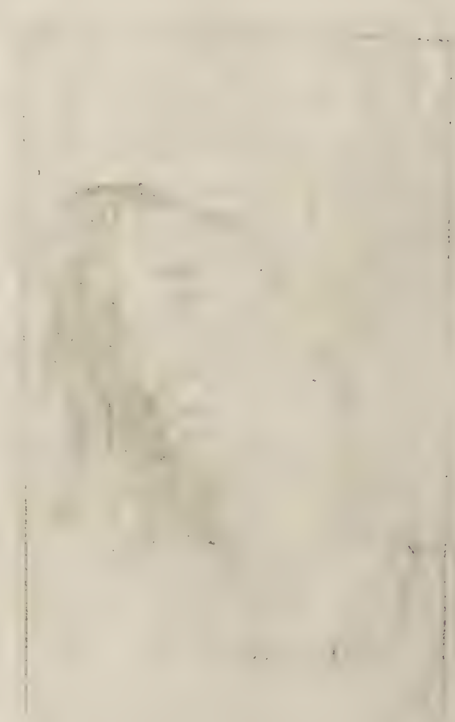
DE nyd of afgunſt brengd de haat voort : en dewyl deze beide een onderlinge groote over eenkomſt hebben, en in hun uitwendige beweegingen , by na gelykvormig zyn, zo vald 'er weinig verſchil tuſſen die beide aan te wyzen, het welke voorens niet aangetoond is : derhalven, na van de haat en nyd geſproken te hebben, zullen wy overgaan tot

21

La Haine

Fig. 20.

22
Tristesse
Fig. 21.

22

Abatement

Fig. 22.

22

Tristesse et ab atement de coeur

Fig 23

LA TRISTESSE

OF

De DROEFHEID.

WElke gelijk wy voorens gezegd hebben, een onaangename kwyning is, in welke de ziel veel ongemakken van het kwaad of gebrek ontfangd, dat de indrukzelen der herſſenen haar voorſtellen.

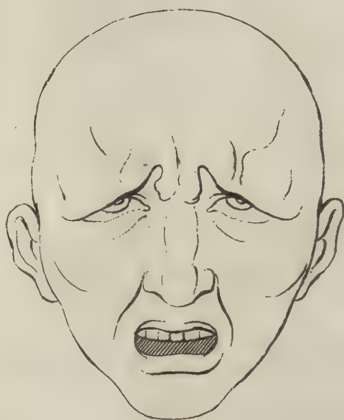
Zy werd ook vertoond door beweegingen, welke de ongeruſtheid der herſſenen te kennen geeven, nevens een neêrſlachtigheid des herten, want de kanten der wenkbraauwen zijn in 't midden des voorhoofds meêr opgetrokken, dan aan de zyde der wangen: en wie met deze hertstogt aangedaan is, zijn de oogappelen duyſter, het oogwit geel, de oogleeden neêrgezonken de oogkring wat vaal van koleur, de neusgaaten neêrwaarts getrokken, de mond een weinig oopen maar deſſelfs hoeken na om laag geſtrekt. Het hoofd held onachtzaam op een van beide de ſchouders, vaalachtig van verf, en de lippen bleek en zonder koleur.

DOULEUR CORPORELLE,

OF

LICHAMELYKE SMERT.

MAar zo de droefheid door eenige ſcherpe pijn of lichamelijke ſmert veroorzaakt word, zullen al de trekken des gelaats hoekig en puntig zijn: want de wenkbraauwen zijn meêr dan in de voorgaande vertooning opwaarts getrokken, en dichter aan malkander, de oogappel byna geheel onder de zelve verborgen, en de neus gaaten onder de oogen na booven getrokken, waar door een deuk in de wangen komt: de mond is wijder oopen, en meêr achterwaarts getrokken, maakende, te dezer plaats, by na een vierkant figuur; vorders maken alle de deelen des aanzichts, na de groote der pijn, minder of meerder duidelikheid in de trekken.

24 Extreme Douleur Corporelle
Fig. 24

24

Douleur Egüe

Fig. 25.

Fig. 26

LA JOYE,

OF

De VREUGDE,

MAar zo, in plaatze van eene dezer genoemde hertstogten, de vreugde het hert inneemd, zyn de uitdrukkende teekenen daar af, geheel van een anderen aart, als die wy tot noch aangewezen hebben: Want in deze hertstogt is het voorhoofd glad, de wenkbrauwen in de midden verheeven, zonder eenige beweeging, het oog middelmatig oopen, na het lachchen getrokken, de oogappel helder en glinsterende, de neusgaten een weinig uitgezet, de hoeken der mond zyn wat opwaards getrokken, de koleur is leevendig en vrolyk, en de wangen en lippen roodachtig.

LE RIS,

OF

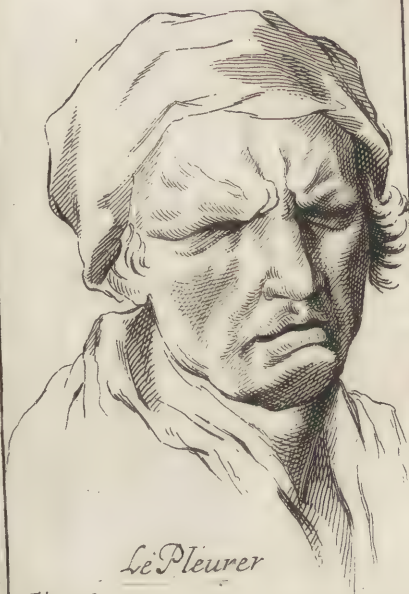
De LACH.

INdien nu op de vreugde de Lach volgd, word zulks door deze verbeelding uitgedrukt: de wenkbraauwen werden ter hoogte van de oogappel na bovenwaart getrokken, en aan de zyde der neus na beneeden: de oogen zyn byna geslooten, de mond wat geopend, zo dat men de tanden kan zien: de hoeken des monds, na om hoog, doch achterwaarts getrokken, door welke een kreuk en zwelling in de wangen veroorzaakt word, waar door zy verre boven de oogen uitpuylen; het aangezicht is rood van koleur, de neusgaaten opgespalkt, en de oogen vochtig, of eenige traanen uitperssende, welke, alszeer verschillend zynde, met die der smert, geen verandering aan het gelaat toebrengen, maar wel wanneer dezelve door de droefheid veroorzaakt worden.

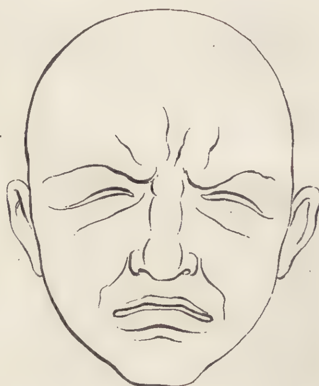

le Ris

Fig. 27.

27
Le Pleurer
Fig. 28.

27

Mouvement composé

Fig. 29.

LE PLEURER,

OF

De HUYLING.

WAnt die geene welke huyld, zakken de wenkbraauwen, omtrend het midden des voorhoofds, de oogen zijn byna geslooten, zeer vochtig, en nedergezakt by na tot op de wangen, de neusgaten opgezet, en al de muskelen, of spieren en aderen des voorhoofds, staan gespannen; de mond zal omtrend half oopen, en desselfs hoeken nederwaarts getrokken zyn, de onderlip, geheel buyten omgekruld, zal zich uit steekende vertoonen, het gantse aangezicht zal gefronst en gerimpeld zyn, de koleur zeer opdrachtig, voornamelyk omtrend de wenkbraauwen, oogen, neus en wangen

LA COLERE,

OF

De GRAMSCHAP.

WAnneer de gramſchap de ziel bezit, heeft die, in welke deze hertstogt werkt, roode en vuurige oogen, verwilderde en glinſterende oogappelen, de wenkbraauwen zeer wiſſelvallig, dan hoog dan laag, doch beide van gelyke beweeging; het voorhoofd is ſterk gerimpeld, met eenige kreuken tuſſen beide de oogen, de neusgaaten zyn wyd opgeſpalkt, de lippen tegens elkander geperſt, doch de onderſte, boven de opperlip uitſtekende, laatende de hoeken des monds wat geopend, en dus een wreede en verſmaadende lach vertoonende.

Hy ſchynd op de tanden te knerſſen: het ſchuymend kwyl ſchiet ten mond uyt, zyn, op zommige plaatzen bleekverwig aanzicht, is weder op andere rood en zeer ontſtooken, de aderen des voorhoofds, nevens die van de ſlaap des hoofds en der hals, zyn zeer gezwollen en geſpannen, de hairen reizen op, en die met deze herts-

togt

28

la Colere

Fig. 30.

Colere

Fig. 31.

28

La Colere

Fig 32

togt bezet zyn, zwellen in plaats van behoorlyke ademtogt te genieten, door dien het hert met een overtollige meenigte bloeds bezet is, dat tot desſelfs onderſtand toeſchiet.

Op de gramſchap volgd meenigmaal de Woede, of

L'EXTREME DESESPOIR,

OF

De UITERSTE WANHOOP.

DEze kan vertoond worden door een man, welke op zyn tanden knarst, schuymbekt en op zijn lippen byt: wiens voorhoofd met rimpelen bezet is, die van boven nederwaards strekken; zijn wenkbrauwen zakken tot op de oogen, zynde aan de neus kant zeer tot een gedrongen: zyn oogen zeer vuurig haar vertoonende, de oogappelen verwilderd en by na onder de oogleeden verborgen, doch aan de onderkant der oogen, vuurig en helder glinsterende, zyn oogenleeden zyn gezwollen en vaal van koleur, zyn groote en wyde neusgaaten, zyn opwaards getrokken, maar de tip der neus na beneeden, de muskelen en peezen deszelfs zeer gezwollen, als meede alle de aaderen en spieren des voorhoofds, die van de slaap des hoofds en der vier deelen des aanzichts: het opperdeel der wangen is dik, uitgezet, maar op de wangen geslonken: de mond, hoewel geopend, is heel achterwaards getrokken, en aan de zyden

Extreme Desespoir

Fig. 33.

den meêr oopen dan in de midden, de onderlip dik en omgekruld, doch vaal gelyk de reſt des aanzichts, zyne hairen zullen recht op geſteigerd en gekroeſt zyn.

LA RAGE.

OF

De WOEDE.

HEeft diergelyke beweegingen als de wanhoop, doch zy ſchynen veel krachtiger te zijn, want het aanzicht is bruynverwig, met klamſweet bezet, de hairen ryzen in top, de oogen zijn verwilderd, en dryven verkeerd tegen elkander aan, de oogappel zwierd dan na de kant der neus, en dan na den anderen ooghoek; aan de zyde des oors; vorders zyn alle de gedeeltens des aanzichts by uitnemendheid geſpannen en gezwollen.

Zie

32

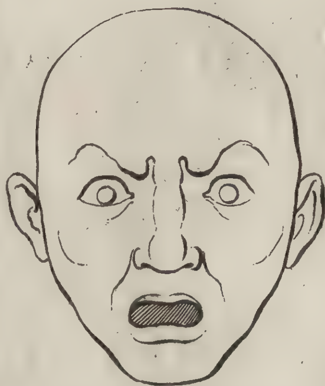

Colere meslée de rage

Fig. 34.

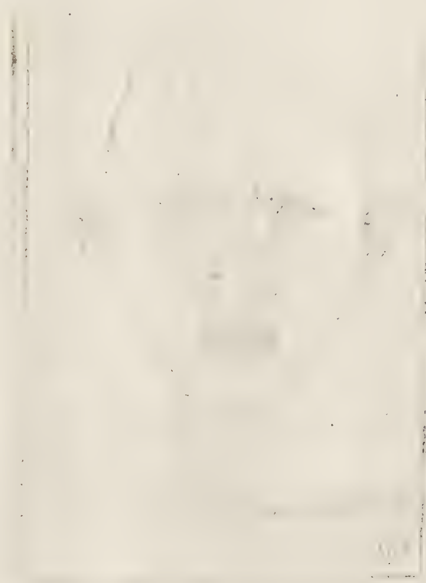

32

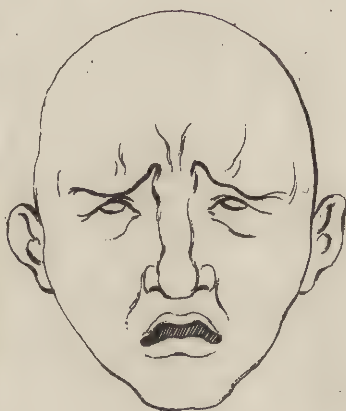

Étonnement avec frayeur

Fig. 35.

32

Douleur aigue de Corps et desprit

Fig. 36.

Mouuement de douleur

Fig. 37.

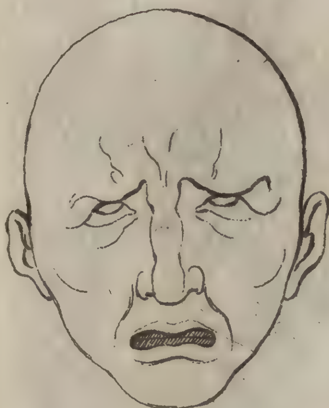

Colere meslée de Crainte

Fig. 38.

Y

32

Mouuement composé

Fig. 39.

32

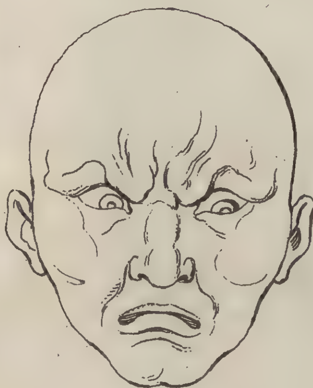
Compaſsion

Fig. 40.

Y

32

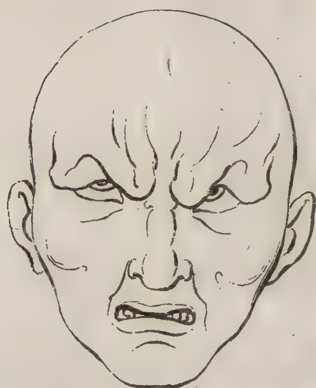

Mouuement violent.

Fig. 41.

Y

32

Autre mouuement violent

Fig. 42.

Mouuem.t violent ou le cœur se roidit

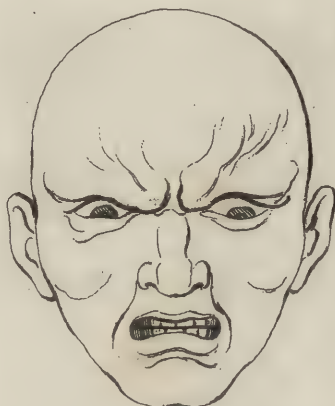

Fig. 43.

ZIe daar MYNE HEEREN, het geen ik omtrend de uiterljke beweegingen des aangezichts aangemerkt hebbe.

Maar, gelijk in het begin dezer verhandeling gezegd is, dat de andere deelen des Lichchaams meede tot uitdrukking der hertstogten konnen dienen, zal het niet onvoegelijk zijn, ter loops iets daar van te zeggen.

Gelijk de VERWONDERING niet veel beweegingen in het gelaat veroorzaakt, zo brengd zy de andere lichchaams deelen, meede niet veel verandering aan, en deze eerſte beweeging kan uitgedrukt worden, door een recht opſtaande perſoon, beide de handen oopen, de armen aan 't Lijf geſlooten zijnde, de beenen meede na aan malkander ſluytende, ſtaande op een en dezelve beweeging.

Maar in de ACHTING zal het lichchaam een weinig geboogen zijn, en de ſchouders wat verheeven, de armen geknikt en tegens het lyf geſlooten, de handen oopen en de eene tegens de andere aanbrengende, de kniën deſgelijks geboogen zijnde.

In de EERBIED, werd het Lichchaam meêr dan in de achting geboogen, de handen

den zijn tegens de arm aangezet, de kniën ter aarde : vorders vertoonen alle de deelen des lichchaams een uiterste eerbiedigheid.

Maar in de gestalte welke de GODSDIENSTIGHEID verbeeld, kan het lichchaam, geheel voorover geboogen, en de handen kruysling over elkander, vertoond worden, moetende de geheele gestalte, een alleruiterste ootmoedigheid vertoonen.

De VERWONDERING of verrukking kan het lichchaam achter over doen buygen, de armen opwaarts geheeven, de handen oopen, en de overige deelen des lijfs, vertoonen een vrolijke verrukking,

In de VERACHTING en AFKEER, moet het lichchaam achterwaarts getrokken zijn, de armen vertoonen zich, als afweerende dat voorwerp, het welk onze afkeerigheid veroorzaakt; zy konnen zich wat achterwaarts trekken neevens de beenen.

Maar in de AFSCHRIK moeten sterker beweegingen zijn, dan in de afkeer : het lichchaam moet geheel in getrokken zijn, wijkende voor het voorwerp dat de afschrik veroorzaakt, de handen moeten oo-

oopen en de vingers wijd van een gesplee-ten zijn ; de armen stijf tegens het lich-chaam geslooten, en de beenen in een loo-pende gestalten staan.

De SCHRIK; heeft iets van de bewee-gingen , maar zy schijnen veel krachtiger en meêr uitgestrekt, want de handen stee-ken op een verbaasde wijze voor uit, de beenen in een snelloopende gestalten, en de vordere leeden zijn ook in een ont-stelde beweeging.

Alle de andere hertstogten konnen het lichchaam wel zeekere beweegingen toe brengen , ieder na zijn aart , maar daar zijn'er die by na ongevoelig zijn , gelijk die der Liefde, Hoop en Vreugd, want deze brengen het lichchaam weing bewee-ging toe.

De DROEFHEID brengd niet als een neêrslachtigheid des hertenvoort, eeven als in de andere deelen des aanzichts.

De VREEZE kan eenige beweegingen verwekken , zeer overëenkomende met die der Schrik, wanneer zy alleen ontstaat uit een schroom voor 't verliezen van ee-nig goed; of, dat'er iets kwaads gebeuren mogt. Deze Hertstogt kan als dan de vol-gende beweegingen des lichchaams veroor-zaaken, welke uitgedrukt worden, door

tot

tot een gedrukte ſchouderen, de armen tegens 't lijf geſlooten, de handen deſgelijks, de andere deelen zijn in een gekrompen, en geboogen, even als of men een beving of yzing wilde vertoonen.

De BEGEERTE kan klaar uitgedrukt werden, door de armen na het begeerde voorwerp uitgeſtrekt, het geheele lichchaam held derwaart heen en alle deſſelfs deelen zijn in een onzeekere beweeging.

Maar in de GRAMSCHAP zijn de beweegingen krachtig en zeer ſterk: alle de deelen zijn in werking, de ſpieren komen ſterk te voorſchyn, boven gewoon grover en uitgezetter, de aderen en peezen zijn ook by uitnemendheid geſpannen.

In de WANHOOP is het geheele lichchaam byna in dezelve beweeging als in de Gramſchap, doch zy zijn ongeſchikter: want men kan een man verbeelden die zijne hairen uitrekt, in de armen byt, zijn lichchaam op ryt, en, loopende zich van een hoogten afſtort.

Men zoude, indien men alle de hertstochten op het naauwſte, wilde uitpluyzen, meêr konnen aanmerken: maar Gy HEEREN neemd deze mynen arbeid gunſtig aan, welke ik uitgevoerd heb om het doelwit van onzen grooten Beſchermheer te

be-

bereiken, overweegende dat zulks na de krachten myner gezondheid, en toelating myner andere bezigheden volvoerd is.

Ik weet dat'er noch veele hertstogten zyn, die ik onaangeroerd overslaa, uit vreeze dat de lankwyligheid u verdrieten en ik u geduld misbruyken zoude: maar als myn beurt, om in deze vergadering te spreeken, gekomen zal zyn, zal ik trachten u iets van de * Gedaantekenning voor te draagen, nevens van de verschillende uitwerkingen der hertstogten, na maate van de verscheidene aart der voorwerpen, die haar aandoen.

* *Phisionomie.*

KORT

KORT BEGRIP
Van een
REDENEERING
Gevoerd
door de HEER LE BRUN,
over de
* *GEDAANTE-KENNING.*

DE gevoelens welke eenige natuurkenners over de Gedaantekennis ter neêrgesteld hebben, zyn: dat de neigingen der ziel, de gematigdheid des lichchaams opvolgd, en dat de uitwendige tekens zekere kenteekenen zyn, van de geneigdheden der ziel, welke men bespeurd in de gedaanten, het gedrag, en aart van ieder dier; als by voorbeeld, de Leeuw is grof van leeden en sterk van zenuwen, daarom is hy dapper en sterk; de Luypaard zwak en teeder, ook daarom listig en bedriegelyk: de Beer is wild, toornig, en verschrikkelyk, hy

* PHISIONOMIE

hy is ook wreed: zo dat de uitwendige gedaanten den aart van ider dier te kennen geevende, zy Natuurkenners zeggen, dat ingevalle voorviel, dat een mens eenig deel des lichchaams hebbende, 't welk na dit of dat dier zweemden, men uit dit deel gevolgen mach trekken, welke van zijne geneigtheden ons doen oordeelen, en dit werd Gedaante-kennis genaamd, of *Phisionomie*.

Dit te zamengeſtelde woord komt uit het Grieks, beteekenende zo veel, als Reegel of Wet der natuur, waar door de neigingen der ziel met de gedaante des lichchaams overeengebracht werden, en dat 'er uit dien hoofde, vaſte en zeekere kenteekenen zijn, welke de driften der ziel aan ons vertoonen, inzonderheid die, welke in haar gevoelige deel huiſveſten.

Eenige Wijſgeeren hebben vaſtgeſteld, dat men deze kennis kon oeffenen door de ongelijkvormigheden, en ſtrijdigheden: als by voorbeeld, wanneer hart en wreed hair 't kenteken is van een moeyelijken aart, die weder het zacht hebben, ook van een gemakkelijke en goedaerdigen inborſt zijn: deſgelijks zo wanneer de borſt ruyg en met hart en lang hair bewaſſen is, zulks 't kenteken is van een heete en grammoe-

digen aart, en die zonder hair zijn, een zachtzinnigen en goedaardigen imborſt hebben.

Andere weder, zeggen: dat om de deelen en kenteekenen der dieren te leeren kennen, men dit onderſcheid moet maaken, dat de eene daar toe eigen en de andere maar gemeen zijn, de eerſte dienen zonderling tot een eenige ſoort, de anderen zijn tot veele dingen bekwaam: gelijk als de ongeſtadigheid, hoewel zy den Bokken, Ezels en Verkens meeſt eigen is, nochtans zijn de andere dieren ook daar meede aangedaan; om dan de waare kenteekenen te vinden, zo moet men een eenige ſoort van dieren neemen, geheelyk aan een zelve hertstogt onderworpen; vervolgens weder een ander ſoort waar in deze hertstogt in 't bijzonder meêr gevonden word.

By voorbeeld om de teekenen van krachten te toonen, moet men op alle ſoorten van dieren letten, de Leeuw, de Stier, 't Paard, Zwijn, enz. En daar nu de teekenen des Leeuws aan de andere meede gevonden worden, en aan de zwakke dieren dezelve ontbreeken, moeten zulke voor de teekenen der kracht gehouden worden.

Zom-

Zommige wederom zeggen; dat het teekens van kracht zyn, wanneer men de uitwendige Leedemaaten zo grof en groot heeft, als die des Leeuws, maar dit is twyffelachtig, dewyl eenige ander dieren, als de Stier, het Paart enz: dezelve zo groot niet hebben, maar alzo zenuwachtig en kenbaar.

Weder andere ſtellen, dat de dieren verſcheidene geneigtheden hebben: by voorbeeld de Leeuw is dapper ſterk en grammoedig; om nu het teeken van dapperheid te kennen, moet men onderſcheiden of de Stieren en andere ſterke beeſten, de beide kenteekenen daar af niet hebben; by voorbeeld de Leeuw heeſt groote leeden, en een verheeven groot voorhoofd, indien nu de andere ſterke dieren geen groot voorhoofd hebben, zo beſluyt men gevoegelijk dat het hoog en groot voorhoofd een teeken van dapperheid is, en de groote leeden die van ſterkte. Dit zijn de gevoelens der oude Gedaantekenners, welke hun waarneemingen tot over het gantze lichchaam uitbreiden, ja ook over deſſelfs koleur.

Maar het is veel nutter dat wy blijven by het geen een Schilder noodig is; want hoewel men zegd dat de beweeging des

gantzen lichchaams, de gestaltenis der Geest ontdekt, zo kan men echter zich aan die teekenen, welke in 't hoofd gevonden worden, hechten; volgens de stelling van Apuleus, zeggende: dat de mens zich geheel in zyn hoofd vertoond; en in der waarheid, indien den mens gezegd word, de kleene waereld te zyn, zo kan men zyn hoofd ook wel 't kort begrip zyns lichchaams noemen, ook dat de dieren zo verschillende in hun genegentheden zyn, als de menssen in hunne hertstogten en neigingen.

Men moet dan eerst de natuurlyke neigingen welke ider dier in zyn byzonderen aart heeft, waarneemen, vervolgens in de trekken hunner gelaat letten, op die, welke byzonderlyk zeekere heerssende neigingen te kennen geeven; als by voorbeeld de Verkens zijn morssig, geil, gulsig en luy: nu moetmen letten welk deel het een of het ander te kennen geest, om dat een mens deze of geene deelen, zeer over eenkomstig met een Verken hebben kan, die echter aan alle niet zal onderworpen zyn; dus moetmen onderzoeken, welke aan zekere byzondere hertstogten eigen zyn. In de tweede plaats moetmen de overeenkomst tussen het gelaat der menssen en dat der die-

dieren overweegen, om dus eindelijk die teekenen te leeren kennen, welke de anderen verwisselen doen, en hunne kracht vermeerderen of verminderen. Het welke niet dan door afteekening verbeeld kan worden.

Men steld dat dieren, welke een ronde verheeven neus hebben, hoogmoedig zyn, dat deze hoogmoed blykt wanneer een dier den stryd met een ander begind, en geen krachten heeft om dezelve uit te voeren. waar uit volgd, dat het geen in een Lam hoogmoedigheid is, wederom in een leeuw voor dapperheid gehouden word;

Het verschil, dat 'er tussen eens menssen aanzicht, en het gelaat van een beest is, bestaat dat de oogen des menssen op een zelve lyn met de ooren staan, welke dwars door gaat tot aan de muskelen der ooren, die tot het gehoor strekken: de redenlooze dieren in tegendeel, hebben het oog aan de kant der neus min of meer neêrwaarts trekkende. Ten tweeden, zo wend de mens zyn oogappelen om hoog, dat door geen dier gedaan kan worden, zonder de neus te eevens opte beuren. keerende zy dezelve wel nederwaarts, tot zo ver dat men zomtyds het wit boven dezelve heen ziet, maar nooit wenden zy die na om hoog.

Ten derden, nooit ſtrekken de wenkbraauwen der dieren zich na of tot malkander: haare punten trekken altoos neêrwaard, maar die der menſſen komen in 't midden des voorhoofds tot malkander, en werden aan de zyden der neus opgetrokken.

Men wyſt door een driehoek aan, dat de indruk der gevoelens in een dier, door de neus tot het gehoor, en van daar tot het hert gebracht worden, welkers onderſte lyn, met die op de neus eindigt, en de volle driehoek maakt, en wanneer nu deze lyn door het oog gaat, en de beneden lyn door de keel, zulks wyſt aan dat die dieren, wreed en verſlindend zyn.

Daar en boven maakt men noch een klene driehoek, welkers eene punt aan de uiterſte hoek des oogs geſteld word, welkers lyn, volgende het beloop van't boovenſte ooglid, met die trek die van de neus komt een driehoek maakt. Wanneer nu de punt dezes driehoeks in 't voorhoofd komt te vallen, dat is een teeken van verſtand, gelyk in de Olifanten, Kameelen en Aapen beſpeurd word, en wanneer dezelve op de neus komt te vallen, dat geeft een domheid en plompheid te kennen, gelyk in Ezels en Schaapen; doch dit is min of meêr, na dat dezen driehoek hooger of lager in 't een of 't ander

der

der deel vald, werdende alle deze dingen door voorbeelden na het leeven gemaakt, bevestigd.

E I N D E.

Bericht voor den Boekbinder om de Plaaten op zyn plaats te stellen.